

El Museu de l'Educació de Catalunya: una il·lusió de futur.

(Museu de l'educació de Catalunya: a dream for the future)

Grup impulsor del MUSEU DE L'EDUCACIÓ DE CATALUNYA¹

RESUM: El projecte de creació del Museu de l'Educació de Catalunya, impulsat per més de 60 persones i institucions significatives del teixit social i institucional de l'educació de Catalunya, respon a la necessitat de preservació del nostre patrimoni educatiu, bo i contribuint al desenvolupament internacional dels museus educatius, oferint perspectives úniques sobre temes universals com la innovació pedagògica, l'educació bilingüe, la resistència cultural i la construcció d'identitats a través de l'educació. La seua original estructura en xarxa, el converteix en un museu de museus, i accentua la nota de participació de tota la comunitat que ens és pròpia. A més de preservar la nostra memòria educativa, volem donar continuïtat al projecte pedagògic que van iniciar els nostres grans Mestres: una educació catalana oberta al món, innovadora, inclusiva, democràtica i al servei de les persones.

PARAULES CLAU: patrimoni historicoeducatiu; museus pedagògics; formació de mestres; Catalunya, innovació pedagògica.

ABSTRACT: The Museu de l'Educació de Catalunya initiative is supported by more than 60 notable individuals and institutions from the education sector in Catalonia. The aim of the project is to preserve the educational heritage of Catalonia and to contribute to the development of education museums internationally by offering a uniquely Catalanian perspective on universal themes such as pedagogical innovation, bilingual education, cultural resistance and the construction of identities through education. The network structure of the museum makes it a museum of museums, and reflects the community-based, participatory approach at its core. In addition to preserving educational memory, the museum aims to build on the pedagogical project initiated by the pioneers of education in Catalonia to create an education system that is open to the world, innovative, inclusive, democratic and at the service of the people.

KEY WORDS: educational historical heritage; pedagogical museums; teacher training; Catalonia; pedagogical innovation..

Motiu, influències i propòsit de la creació del Museu de l'Educació de Catalunya

Sempre resulta un exercici interessant plantejar-se el propòsit d'una institució, la seva raó de ser, doncs és allò que justifica la seva existència. Podríem, en aquest cas, fer-nos la pregunta de perquè existeixen els

¹ Grup impulsor inicial format pels membres de la *Societat Catalana de Pedagogia*: Josep Serentill Rubio, ORCID 0009-0002-0391-5006, Rosa Mª de la Fuente Castelló, ORCID 0000-0003-4362-8167, Jordi Vivancos Martí ORCID 0009-0009-3348-8405; i Francesc Blanch Castells ORCID 0009-0000-0743-5822, i de la *Societat d'Història de l'educació dels Països de llengua catalana*: M^a del Carmen Agulló Díaz ORCID 0000-0001-7097-1070, Jordi Garcia Farrero ORCID 0000-0002-9669-0485 i Glòria Jové Monclús ORCID 0000-0003-3750-861X.

museus. Té a veure amb la necessitat social de conservar la memòria col·lectiva? Potser es relaciona amb la necessitat de l'ésser humà de salvaguardar la bellesa de determinats objectes materials (pintura, escultura, arts mobiliaris, per exemple?). O bé ho relacionem amb la noble causa de preservar el patrimoni col·lectiu d'un determinat grup humà, d'una societat? També pot haver-hi la idea de mostrar a la societat els elements culturals que li són propis. Són aquests els propòsits? Pot haver-n'hi d'altres?

Una breu mirada històrica als propòsits dels museus d'educació: aprenent de les experiències

Si centrem la mirada en els museus de l'educació i en els seus objectius, veurem que, en un primer moment, el propòsit principal de la seva creació era preservar la memòria dels aspectes materials de l'educació (llibres, mobiliari, material escolar); un exemple seria el primer museu de l'educació "Educational Museum" (Londres 1857). Una passa més enllà ens duu a la funció formativa, el promoure la cultura científica (Berlín, 1877) a la que cal afegir la vessant de preservació documentalista i arxiu (França, 1879)

Seguint la tendència alemanya i remarcant la vessant formativa del museu, es crea el Museo Pedagógico Nacional a Madrid (1882), dirigit per Manuel Bartolomé Cossío, que el va convertir en un laboratori i seminari pedagògic.

En les tres darreres dècades hem assistit a una eclosió dels museus de l'educació, sobretot a Europa i a Amèrica, que continuen configurant-se amb els propòsits fundacionals dels museus, però afegint noves mirades i actualitzant-ne els motius.

Així, la International Symposium for School museums and School History Collections, que és una trobada de referència internacional, organitzada per la International Standing Conference for the History of Education (ISCHE), esdevé un aparador on es mostren aquestes noves tendències i mirades. La nova museística sobre educació aporta una transformació radical en els propòsits dels museus reinventant-se com espais culturals dinàmics, oberts a tots els públics, centrats en l'educació d'ahir, d'avui, però també de demà, cercant elements d'innovació educativa que puguin aportar qualitat al sistema educatiu.

De fet, la transformació de la museologia educativa clàssica ha afectat la mateixa denominació de les noves institucions, que evidencia el canvi profund dels seus propòsits. A tall d'exemple el museu de l'Escola de Cantabria s'anomena Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela (CRIEME), i el de Berlanga de Duero (Soria) disposa del Centro Internacional de la Cultura Escolar (CEINCE). Tots dos incorporen el concepte de "centres d'interpretació" de l'Educació.

La major part dels més de 500 museus pedagògics, de l'escola o de l'Educació d'Europa són de caràcter regional o local.² En aquest sentit, els nous museus de l'educació aporten una visió que va de la mirada local a la universal.

Tot plegat, dels millors museus del món podem extraure les millors experiències i propostes. Entre elles destacariem:

Integració de funcions: Els museus no s'han de limitar a exposar objectes. Són centres vius que combinen la conservació del patrimoni amb la investigació, la formació del professorat³ i la difusió cultural.⁴ El visualitzem com un centre cultural dedicat específicament a l'educació (exemple el Pestalozzianum de Zuric)

Participació: Els museus més innovadors han entès que els visitants no volen ser espectadors passius. Som a l'era de la museologia participativa, on el públic és coautor de l'experiència museística i les innovacions educatives. Cal desenvolupar metodologies que impliquin activament la comunitat educativa en el disseny de les exposicions.

Innovació tecnològica: L'experiència recent ha demostrat la importància de la innovació tecnològica en els museus. La capacitat d'oferir experiències híbrides, que combinin la presencialitat amb recursos digitals, s'ha convertit en un element molt potent per divulgar i valorar el patrimoni.

Dimensió internacional: La interconnexió amb xarxes internacionals de museus educatius és fonamental per a l'èxit d'aquestes institucions. Organitzacions com l'European Network of Education

² Segons el seu origen podem trobar musues creats per Comunitats Autònomes, universitats, Centres de Recursos, municipis, professorat, particulars, associacions culturals, privades... Veure Julio Ruiz «Los museos de la Educación y la Historia de la Educación.» En Julio Ruiz (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 115-138.

³ Pablo Álvarez, Mª José Rebollo, "Aprehender el valor del patrimonio histórico-educativo. Enseñar a los futuros maestros o maestras a través del museo pedagógico universitario, *Educació i Història. Revista d'Història de l'educació*, 39 (2022), 23-52.

⁴ Avelina Miquel, Sara González "Museus pedagògics i Història pública" *Educació i Història. Revista d'Història de l'educació*, 39 (2022), 161-182

Museums (ENEM) o el Committee for Education and Cultural Action (CECA) ofereixen plataformes per a l'intercanvi d'experiències i la cooperació en projectes conjunts.

Perspectiva de gènere: Analitzant els biaixos de gènere en la selecció i interpretació de les peces, i creant exposicions que mostrin el paper de les dones com a creadores, intel·lectuals i agents d'innovació educativa.

Precedents més propers i les nostres influències

La creació d'un Museu de l'Educació de Catalunya s'inscriu en una trajectòria internacional que abasta més d'un segle i mig d'experiències museístiques dedicades al patrimoni educatiu. Com destaca l'International Council of Museums (ICOM), els museus del segle XXI enfronten el repte de situar l'educació al centre de la seva activitat i donar suport a una societat cada cop més interessada a aprendre.⁵

Però no partim del no res. Catalunya ja va tenir un museu pedagògic fa més de cent anys. El maig de 1905 es va inaugurar el Museu Pedagògic Experimental de Barcelona, dirigit per Francesca Rovira de Forn, una pionera que mereix ser recordada. Aquest museu seguia el model de Ferdinand Buisson,⁶ però adaptat al context català. Tenia tres seccions: un institut de pedagogia experimental, un laboratori de psicologia pedagògica i una col·lecció de materials didàctics de diferents països europeus.⁷ Era una concepció integral de l'educació que avui ens pot servir d'inspiració.

El museu va ser víctima de les turbulències polítiques del segle XX, però la seva existència demostra que Catalunya ha tingut sempre una vocació pedagògica internacional. La tradició pedagògica catalana, especialment durant el període de la Mancomunitat (1914-1925) i la Segona República (1931-1939), va estar estretament connectada amb els moviments de renovació educativa europeus que van donar lloc als primers museus pedagògics.

⁵ International Council of Museums (2024). "Museums for Education and Research". International Museum Day 2024. Consultat a: <https://icom.museum/>.

⁶ Ferdinand Buisson, *Dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire*. Paris: Hachette.1887.

⁷ Eulàlia Collell i demont i Àngel C. Moreu Calvo, "El Museo Pedagógico Experimental de Barcelona: enclave para una historia de los pequeños museos pedagógicos", *Historia de la educación: Revista interuniversitaria*, 26, (2007), 471-482.

Superada la dictadura franquista va haver una altra intent de creació del Museu, l'any 2008. En Josep González Agàpito, en Pere Darder i en Assumpta Baig, en nom de la Fundació Marta Mata, van proposar a la Conselleria d'Educació, la possibilitat de crear a Cal Mata de Saifores, un Museu Pedagògic de Catalunya "Marta Mata", com "un centre d'interpretació del moviment educatiu a Catalunya per exposar i difondre l'evolució del moviment pedagògic català i afavorir el coneixement i la identificació dels educadors i de la ciutadania amb aquest important patrimoni col·lectiu".

Amb aquests precedents, considerem necessari el Museu de l'Educació de Catalunya per preservar, interpretar i divulgar tot allò que ha suposat l'educació a Catalunya, que en un moment determinat va ser la capdavantera de les innovacions i qualitat pedagògiques. Això pot facultar que els agents implicats en l'educació del País per tal que la innovació i la millora siguin presents avui en dia en els nostres centres educatius, com elements que caracteritzen la personalitat de la nostra Escola, actualitzin continuadament la seva vigència.

Per tant, el propòsit del Museu de l'Educació de Catalunya és el de creació d'una institució que, a més dels propòsits de preservar i divulgar el patrimoni material i immaterial de l'educació, tingui una vessant formativa per a les noves generacions de mestres, una vessant divulgativa per al públic en general, amb cursos i seminaris pedagògics, que alhora sigui un centre d'interpretació lligat amb el context històric i geogràfic.

És en aquest sentit que volem fomentar la recuperació de la memòria i el sentiment de pertinença en els centres escolars i de les diverses metodologies pedagògiques, preservant la memòria dels testimonis d'alumnes i docents.

El Museu de l'educació de Catalunya: un museu de museus, un museu en xarxa.

El Museu de l'Educació de Catalunya es conforma com un museu en xarxa, amb un edifici central i diferents serveis o instal·lacions existents en la nostra geografia, a càrrec de corporacions locals, universitats, associacions i altres entitats, que es vulguin acollir al projecte amb un discurs museogràfic compartit que aporti un fil conductor en la interpretació de les realitats locals, per esdevenir un significat global.

Aquesta diversitat d'ubicacions ajudarà a enriquir el conjunt, contribuint a la seva sostenibilitat i projecció. Altrament, pot posar en valor i difondre les qualitats arquitectòniques i artístiques de diferents edificis escolars, establint un diàleg significatiu entre la forma i la funcionalitat pedagògica, així com la seva relació amb les metodologies pedagògiques.

La idea de “museu de museus” s’inspira en el precedent de l’antiga Xarxa d’escoles històriques de Barcelona (XEHB), creada el curs 2011-12, formada per centres que tenien el seu origen en el Patronat Escolar de Barcelona (1922), i per instituts com el Menéndez i Pelayo, impulsor del projecte, o el Jaume Balmes, creat l’any 1857. Tots aquests centres tenen un valuós fons patrimonial, bibliogràfic i arxivístic.

En l’estela d’aquest precedent, com edifici central proposem fer ús de la futura Escola del Mar, espai emblemàtic de la pedagogia renovadora catalana que va ser destruït per l’aviació feixista. El projecte de reconstrucció contempla la ubicació del Museu combinant la tradició històrica i la il·lusió de futur.⁸

La proposta de museu en xarxa facilita incloure el patrimoni educatiu català en el context Internacional. Cal remarcar la singularitat i la universalitat del patrimoni educatiu català, perquè presenta característiques singulars que el fan especialment valuós des d’una perspectiva internacional. La seva evolució històrica, marcada per períodes d’afirmació nacional i resistència cultural, ofereix una perspectiva única sobre les relacions entre educació, llengua i identitat que pot interessar investigadors i visitants d’arreu del món.

Catalunya conserva una col·lecció excepcional de materials didàctics històrics, des dels primers llibres de text en català fins als materials experimentals desenvolupats durant la Mancomunitat i la República. Aquesta col·lecció, dispersa actualment en diverses institucions, podria constituir el nucli central del futur museu. A més, ens permet incloure la documentació Pedagògica, que es troba conservada en els arxius pedagògics catalans, especialment el fons Alexandre Galí conservats a l’Arxiu Nacional de Catalunya i els materials de l’Associació de Mestres Rosa Sensat, constitueixen una documentació de primer ordre per a la recerca en història de l’educació. Aquests fons permeten traçar connexions directes amb els moviments pedagògics internacionals i situar l’experiència catalana en el context europeu més ampli.

A més de la documentació material, gaudim de tradicions pedagògiques vives, Una de les característiques més valuoses del patrimoni educatiu català és la continuïtat de certes tradicions pedagògiques. L’Associació de Mestres Rosa Sensat, creada el 1965, ha mantingut viva la tradició de l’escola activa catalana i continua desenvolupant projectes innovadors que connecten el passat amb el present.

Els museus educatius internacionals evolucionen cap a conceptes més inclusius i multidisciplinaris. La integració de l’educació per a la sostenibilitat, la diversitat i la inclusió són tendències que el futur museu català pot liderar gràcies a la tradició democràtica i inclusiva dels nostres pedagogs.

⁸ Marc Cuixart “L’escola del Mar”, *Diario de la educación*, octubre 2024.

Catalunya té una oportunitat històrica de crear una institució de referència mundial. La combinació de la nostra rica tradició pedagògica amb les metodologies museogràfiques més avançades pot generar quelcom únic: un museu que no només preservi la memòria educativa catalana, sinó que contribueixi al desenvolupament internacional dels museus educatius.

Els mestres i pedagogs catalans ja ho van fer al seu temps: van posar Catalunya al mapa pedagògic internacional. Ara toca a nosaltres continuar aquesta tradició creant un museu que els faci honor i que projecti el seu llegat cap al futur perquè el llegat històric educatiu d'un país és una component essencial de l'educació dels ciutadans i per tant una part molt important del seu patrimoni constitueix un gran dipòsit col·lectiu de la memòria educativa, cultural i científica que es necessari preservar perquè conforma la nostra identitat com individus.

Com qualsevol element del nostre patrimoni històric general, l'educatiu ha de ser recuperat, interpretat, situat en el seu context, valorat, conservat i difós per a coneixement de professors i alumnes i de la societat en general. El Museu de l'Educació de Catalunya pretén que això sigui una realitat amb complicitat amb tots aquells espais i accions que són realitat en el nostre territori. Distintes associacions, iniciatives privades, institucions públiques i privades han realitzat tasques de recuperació i visibilització d'aquest patrimoni, i totes elles formaran part de la xarxa que formarà el Museu de l'Educació de Catalunya. Creiem que aquest és un punt distintiu d'aquest projecte: es parteix del territori i de les persones que hi estan treballant, de forma que la seva creació es fruit d'un procés participatiu comunitari.

Per facilitar la creació del Museu i seguint les premisses de participació de persones arrelades al territori sorgeix la iniciativa per impulsar-lo que es remunta a la constitució de la Junta de la Societat Catalana de Pedagogia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) que fou escollida per al mandat 2020-2025 i va incloure al programa del seu mandat l'impuls al Museu, tot i creant una vocalia amb aquesta finalitat.

A aquest grup impulsor s'uneix altra societat filial de l'IEC, la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana. Tot seguit, van ampliar el ventall d'adhesions a la iniciativa i el dia 30 de maig de 2024, es va constituir el Grup Impulsor del Museu format per més de 60 persones i institucions significatives del teixit social i institucional de l'educació de Catalunya. En aquella mateixa reunió s'aprovà un Manifest per a la promoció i creació del Museu, que concreta un decàleg fundacional. El manifest, que ha rebut un ampli suport institucional i popular, se centra en tres eixos: - Museu en xarxa distribuït pel territori, - Museu integrador de l'educació formal, informal i no formal, - Museu amb una mirada tant cap al passat com cap al futur.

Al llarg d'aquest període, s'han dut a terme les actuacions següents:

- Realització d'un estudi de diagnòstic i d'oportunitat per a la creació del Museu
- Concertació del projecte amb la Societat d'Història de l'Educació dels països de Llengua Catalana
- Presentació de la iniciativa a les principals administracions públiques de Catalunya (Generalitat, Ajuntament de Barcelona i Diputacions)
- Constitució del Grup impulsor del Museu integrat per 65 persones i entitats. Té el format d'una taula oberta on s'han aplegat les institucions, entitats i persones que volen participar en l'impuls a la creació del futur museu. El Grup Impulsor ha celebrat cinc reunions plenàries per conèixer de primera mà el patrimoni educatiu existent i avançar en la concreció del projecte.
- Redacció del Manifest pel Museu de l'Educació, al qual s'han adherit més de 100 entitats i persones.
- Accions de difusió en diversos canals i mitjans.

La culminació d'aquesta fase inicial de concreció del projecte tindrà lloc els propers 23-24 d'octubre de 2025 en la Primera Jornada del Museu de l'Educació de Catalunya: Una il·lusió de futur, que es realitzarà a la seu de l'IEC.

Cap al futur: un somni que pot fer-se realitat.

Les lliçons extretes de les experiències existents - la importància de la integració de funcions, l'enfocament participatiu, la dimensió internacional i la innovació tecnològica - proporcionen una guia clara per al desenvolupament del projecte català. Com destaca l'ICOM, els museus són organitzacions globals compromeses amb la promoció i protecció del patrimoni cultural, i el nostre futur Museu pot contribuir significativament a aquesta missió global.

El patrimoni educatiu català, per la seva singularitat i riquesa, té el potencial de convertir el futur museu en una institució de referència internacional. La combinació de la tradició pedagògica històrica amb les metodologies museogràfiques més avançades pot generar una institució única que contribueixi tant a la preservació de la memòria educativa catalana com al desenvolupament de la disciplina museològica aplicada a l'educació.

La integració en xarxes europees de museus educatius pot proporcionar al museu català accés a recursos, experiències i col·laboracions que enriqueixin significativament la seva oferta. Projectes conjunts

amb institucions com el Musée National de l'Éducation de Rouen o el Schulmuseum de Nuremberg poden generar sinèrgies valuoses.

Seguint l'experiència dels millors museus internacionals, el futur museu català ha de concebre's com un centre actiu de formació del professorat. La rica tradició pedagògica catalana ofereix continguts excepcionals per a programes de formació inicial i continuada que poden interessar no només els mestres catalans, sinó també professionals de l'educació d'altres països.

La tradició pedagògica catalana, amb figures com Alexandre Galí, Rosa Sensat, Ferrer Guàrdia i Pompeu Fabra, s'inscriu plenament en el moviment internacional de renovació educativa que va donar lloc als primers museus pedagògics. Aquesta connexió internacional, documentada i preservada en arxius i col·leccions catalanes, constitueix un actiu valuós per al futur museu.

En definitiva, la creació del Museu de l'Educació de Catalunya no només respondria a una necessitat de preservació del patrimoni educatiu català, sinó que també contribuiria al desenvolupament internacional dels museus educatius, oferint perspectives úniques sobre temes universals com la innovació pedagògica, l'educació bilingüe, la resistència cultural i la construcció d'identitats a través de l'educació.

Crear aquest museu no és només una necessitat per preservar la nostra memòria educativa. És una manera de continuar el projecte pedagògic que van iniciar els nostres grans mestres: una educació catalana oberta al món, innovadora, democràtica i al servei de les persones.

Tenim la tradició, tenim els materials, tenim l'experiència internacional per guiar-nos i tenim la creativitat per innovar. El que necessitem ara és la voluntat col·lectiva de fer-ho realitat. Perquè crear un museu de l'educació és, en si mateix, un acte educatiu: és ensenyar a la societat que la seva història pedagògica val la pena ser preservada, estudiada i compartida.

El futur museu serà l'homenatge que mereixen els nostres grans pedagogs, però també serà l'eina que necessiten els educadors del demà per continuar transformant l'educació catalana. Com deia Rosa Sensat, "l'escola ha de ser com la vida mateixa". I la vida, com l'educació, no para mai d'evolucionar.

Bibliografia

Álvarez, Pablo, i Rebollo, Mª José "Aprehender el valor del patrimonio histórico-educativo. Enseñar a los futuros maestros o maestras a través del museo pedagógico universitario", *Educació i Història. Revista d'Història de l'educació*, 39 (2022), 23-52.

Buisson, Ferdinand. *Dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire*. Paris: Hachette, 1887.

Collelldemont, Eulàlia i Àngel C. Moreu, "El Museo Pedagógico Experimental de Barcelona: enclave para una historia de los pequeños museos pedagógicos", *Historia de la educación: Revista interuniversitaria*, 26, (2007), 471-482.

Cuixart, Marc, "L'escola del Mar", *Diario de la educación*, octubre 2024.

Miquel, Avelina i González, Sara "Museus pedagògics i Història pública" *Educació i Història. Revista d'Història de l'educació*, 39 (2022), 161-182.

Ruiz, Julio «Los museos de la Educación y la Historia de la Educación.» En Ruiz, Julio (ed.) *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2010, 115-138.